

רובספייר

זהו ספר ראשון לסדרה המכוננת להביא לפני הקורא העברי שורת חיבורים שבמרכזם אישים היסטוריים גדולים, להאיר באמצעות עלילות היחיד נפתולים של ציבור, של תקופה. כעדותו של פרופ' י. טלמון, במבוא לספר, יש „בגישה זו משום ריאקציה בריאה לנטיה ששררה, אולי, זמן רבי מדי בין היסטוריונים להתיחס להיסטוריה כאילו היתה מעין גיאור לוגיה“.

אכן, אישיותו של מקסימיליאן רובספייר מעיקרה היתה בחינת התגלמותם והדגמתם של „התהליכים אוביקטיביים אימפרסונליים“: מצד אחד, תהליך עלייתו של „המעמד השלישי“ הצרפתי, ומצד שני, התהליכים ה„דיאלקטיים“ של קיטוב ורדיקליזציה שפעלו בכל המהפכות הגדולות שבהיסטוריה האנושית. מתוך כך הרי, אף שלא מילא תפקיד בולט במיוחד ביוזמתה של מהפכת 1789, אף שלא היה מצוין בסגולות-ראפי ציוריות ושבוותן-דמיון ולא בכשרונות יוצאים מגדר הרגיל, אף שתקופת שררתו הממשית היתה קצרה ביותר ומעולם לא נשענה על מעמד רשמי מוגדר בבהירות — בכל זאת שמו ודמותו הם העולים במחשבתנו בראש וראשונה מרגע שנהיה מהרהרים במהפכה הצרפתית הגדולה. אולי משום שברוח ובמ עשה הזדהה במוחלט כל-כך עם גלגלי התנופה שהפעילו, בזה אחר זה, את מכונת המהפכה: החל בהומניזם ליברלי-אידיאליסטי, וכלה בטוטליטריות קנאית, טורפנית, העושה את דרכה, אורת הימה קרה, לקול נקישותיו הקצובות של סכין הגיליוטינה.

כאיש שאינו מוצא ענין ברשות-היחיד וב־סיפוקים של חיי הפרט, כמי שעצם שמו, מקסימיליאן, מרמז כביכול על השאיפה אל המירב והמוחלט, כעורך־דין קרתני על פי מעמדו ופוריטן שכלתני ושאפתני על פי הלך־נפשו, כמו נועד רובספייר מראש להיות, באותה שעת־כוכב שאליה נקלע, אחד הא־נשים המשמשים כלים בידיה של ההיסטוריה — כלים שלעתים קרובות כל-כך היא משליכתם למעצבה לאחר השתמשה בהם.

מחברת של מונוגרפיה מקסימה זו רחוק

השקפה, מתוך ראייה רחוקה, ולא בלי מנה הגונה של העזה ואומץ.

דומה גם שלא נטעה אם, מתוך גישה מעשית מעט, נראה את עיקר הספר לא בקווים שהוא מעלה לשירטוט דמויותיהם של דניאל ובסטר או סאם הוסטון אלא בהקדמה הכללית של ג'ון קנדי, בהקדמות המיוחדות לכל אחת מן המונוגרפיות וב„סוף־דבר“ שלו.

„חיינו המדיניים נעשו יקרים כל-כך וממור כנים כל-כך“, כותב האיש הצעיר שהשפיל לכלפל את אחת ממערכות־הבחירות הכוב־זניות וה„מדעיות“ ביותר בתולדותיה של ארצות־הברית, „ושולטים בהם פוליטיקאים מקצועיים ומומחים כאלה ליחס־ציבור, עד שאיש־האידיאליים השואף להיות מדינאי עצ־מאי מתפכח עד מהרה על־ידי הדרישה לבחירות ולביצוע פעולות מעשיות. חיינו הציבוריים מושתתים כל-כך על המלחמה שאין לה סוף ואשר הדבקנו לה את השם קרה, עד כי אנו נוטים לעודד את הליכוד האידיאולוגי הנוקשה ודרכי המחשבה המקור־בלות“.

ומתוך כך, הרי —

„מהיום ואילך רק הנועזים ביותר יוכלו להחליט החלטות קשות, שאינן נהנות מאהדת הציבור... מעתה רק האמיצים ביותר יהיו מסוגלים ללכת בדרך העצמאות וההיבדלות, אשר הולידו את האומה הזאת ואשר הזיגנה כחינוך והעניקו לה את הכוח לעמוד במבח־נים הקשים ביותר עד שהגיעה לכלל בג־רות“.

אכן, כתיבתו של ג'ון קנדי, יותר מכך — שאר גילויי מזגו והשקפותיו, נותנים יסוד להאמין כי, לאחר הפסקה ארוכה למדי, שבו עתה עזיבה־החלטה ואומץ־המעשה לשכון בבית הלבן, וכמה דוגמות בולטות מן השנים האחרונות מוכיחות לנו שעם כל המיכון וה„אוטומציה“ של החיים המדיניים המודר־ניים נודעת חשיבות ממדרגה עליונה לא־שיותו של האיש הלוהץ על הכפתורים — או המרפה מהם.

* ג'ון ס. קנדי: אומץ ופוליטיקה; הוצאת „מסדה“ בע"מ, תל־אביב, 1960; 182 עמ'.

לנין

כרובספייר כך גם לנין הוא דמות שאי אפשר שלא לזהותה במוחלט עם מחיברק אחד בהיסטוריה המודרנית, המגיה, באור אימיסיותקה כאחד, את כל ההתפתחות החברתית, המדינית והמחשבתית לפניו ואחריו. אך אם הטביע רובספייר את מלוא חותמו רק בשלביהשאיחאהחירת של המהפכה הצרפתית, הנה דומה הדבר, אגב סקירהלאחור, כאילו במהפכה הרוסית היה חותמו של לנין טבוע עוד קודם צאתה המוסדית והאידיאולוגית כאחת.

כטיפוס, כגיבור מעצבתקופה, היה לנין גישום חי וממשי של מה שרובספייר אך בישרו במעומעם: הוגה מחשבתה של מהפכה ומחשל ה"טכניקה" שלה, איש המקצוע של המהפכה. פרט לכך, עצום הוא ההבדל בין השנים, ואין הוא מסתבר רק מתוך החילוק בתקופות וברקעייהלידההינדול שביניהם. הראציונליזם של לנין הוא צרוף וקר לאינערוד משל קודמו, הגיונו יסודי, מעשי ותכליתי הרבה יותר, מחשבתו שיטתית הרבה יותר, אין הוא רק חורטם של כמה תאריכים הריגורול בלוח ההיסטוריה, אין הוא רק אדם שיצר טיפוס חדש של מפלגה, ודפוסים חדשים של שלטון, אלא הוא עצמו גם מסמל טיפוס חדש של מארגן ומנהיג: הטיפוס הבולשביקי, ה"מדעי", המתכנן, אמן הנדסתהנפשהחברה, חכםהטקטיקההאסתטטגיה של התעמולה והפעולה, ממג ה"תיאוריה" וה"פראקסיס", מצברתמיד של התבלנות, מרץ וכוחרצון.

ספרו של היל נופל הרבה, כמדומה, מחיבורו של פרופ' תומפסון. אמנם הוא מקדיש פרק שלם ל"גורמי המהפכה", אבל אינו מספק הסבר מקיף דיהצורך לגורמים ולאווירה שהכשירו את רוסיה הצארית, ואת מיטב הנוער והאינטליגנציה שבה, להתפרצות מהפכנית שאין לה אח ודוגמה בדבריי הימים, גם אין הוא מיוחד כמעט את הדיבור על רקעהיניקה המרקסיסטי של המחשבה הלנינאית. אף דמותו של ולאדימיר איליץ

מהיות "חסידו" של רובספייר, ואין לומר שסיפורו מחבב על הקורא את דמותו של "המהפכן האבסולוטי" הזה, אבל יש ויש בו כדי לקרבה לעינינו, להמחישה כמרחיה. כך, למשל, בשרטוט החטוף הזה:

הוא היה רגיש — רגיש מכדי הרגשת נוחות — לגבי היותו נמוךקומה, לגבי הופעתו החיצונית הבלתימושכת, רפיון קולו ומבטאו הפרובינציאלי. הוא יוכל לפצות ליקיים אלה בכוח הרצינות והסגנון המעובד בקפדנות, אשר חוזקו על ידי דקות השפתיים וחדות תווי הפנים של פרקליט, ואותו נצנוץ (כפי שנראה היה בעיני רבים) של עיניו האכזריות כעיני חתול מבעד למשקפיו.

וכך בפרשה של "פולחן הישות העליונה והטבע", מיווג כל האמונות הכיתתיות בדת טבע אוניברסלית, שאותו הוא מציע ב-7 במאי 1794 בנאום גדול בקונבנט, שהוא מעלה אותו, "במצב של התרוממותנפש עליונה", בהצעתחוק בת 15 סעיפים, ואשר כעבור חודש, ב-8 ביוני, הוא מנהל את טכסיו המפוארים הראשונים:

הפתיחה בגני טילרי, שם... נשא שני נאומים והעלה באש דמות של, הכסירה, אשר מאפרה עלתה דמות, התבונה; מכאן צעד בראש תהלוכה לשדהמרס (ששמו הוחלף ל"שדה המיווג"), כשהוא לבוש תכלת, צרור פרחים אחד על זהוה ושני בידו; כאן ישב על "הר" מלאכותי מתחת לאילן החירות, כשמקהלה שרה המנון לישות העליונה, חרבות מונפות, תותחים יורים, תרועות בוקעות "תחי הרפובליקה" והשמחה פורצת מכל עבר... אכן זה היה היום הגדול בחייו.

כעבור ששה שבועות, ב-28 בחודש, "בשש לפנות בוקר", הוא מובל "בכרכרה לאורך רחוב סנטאונורה... עלפני ביתהספרלר" כיבה, מועדון היעקובינים... עד לכיכר לה קונקורד. שם נערף ראשו בגיליוטינה".

• י. מ. תומפסון: רובספייר והמהפכה הצרפתית; עברית: ד"ר י. אלדר, עריכה מדעית: ג. כהן; הוצ' "הדר", תשכ"א; 179 ע'.